

Баїк О. І., к.ю.н., асистент кафедри
цивільного права та процесу ННІ права
та психології НУ «Львівська політехніка»

Сучасні підходи у тлумаченні термінів «публічний атрибут», «публічний символ» та їх застосування

У статті на основі енциклопедичної та теоретичної літератури висвітлюються наукові погляди щодо розвитку української атрибутики і символіки у різний час, а також характеризується термін «публічний». Висвітлюється розуміння атрибутів державної влади та державних символів Української держави. Розкриваються поняття «публічний атрибут» та «публічний символ» та робиться висновок про нетотожність цих понять.

Ключові слова: застосування, публічний атрибут, публічний символ, Українська держава.

В статье на основе энциклопедической и теоретической литературы освещаются научные взгляды по развитию украинской атрибутики и символики в разное время, а также характеризуется термин «публичный». Освещается понимание атрибутов государственной власти и государственных символов украинского государства. Раскрываются понятия «публичный атрибут» и «публичный символ» и делается вывод о нетождественности этих понятий.

Ключевые слова: применение, публичный атрибут, публичный символ Украинское государство.

On the basis of encyclopedic and theoretical literature the article points out scientific views about the development of Ukrainian attributes and symbology at different times. The article highlights an understanding of state authority attributes and Ukrainian state symbols. The author of the article researches definitions “public attribute” and “public symbol” and concludes that these definitions are not identical.

Key words: application, public attribute, public symbol, Ukrainian state.

Актуальність теми дослідження. В Україні відповідно до ч. 1 ст. 65 Конституції України шанування державних символів є обов'язком громадянина. Особливу значущість цих символів для розбудови Української держави визначає ч. 6 ст. 20 Конституції, а саме те, що їх опис і порядок використання встановлено законом [1]. Однак на сьогодні прийнято лише Закон України «Про Державний Гімн України». Питання, пов'язані з Державним Прапором України і Державним Гербом України, досі належно не врегульовано. Важливе суспільно-політичне значення в процесі утвердження незалежності та суверенітету держави, разом з іншими загальнодержавними атрибутами державності, мають державні нагороди, як засіб для відзначення громадян за особисті заслуги перед Україною.

Необхідною ознакою Української держави є наявність у неї державного герба, державного прапора, державного гімну та державних нагород, які разом з іншими державними атрибутами ідентифікують її серед усіх країн світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розв'язання проблеми застосування публічних атрибутів і символів Української держави пропонували у своїх працях українські науковці І. Безгін, Є. Бистрицький, В. Бузало, О. Братко (Кутинський), С. Вовканич, А. Гречило, М. Дмитрієнко, Р. Іванченко, В. Іллющенко, В. Карпов, О. Кузьменко, І. Курас, В. Куценко, Л. Маркітан, О. Пастернак, В. Рум'янцева, Я. Семотюк, В. Сергійчук, А. Ситник, Т. Скотинський, П. Стецюк, О. Стрельченко,

Д. Табачник, В. Чепак, В. Шаян, Б. Якимович, Л. Яковлева та ін.

На європейських теренах атрибути і символи вивчали, зокрема, С. Аверинцев, Н. Арутюнова, А. Белий, Р. Генон, А. Гордієнко, В. Іванов, М. Касперавічюс, Е. Кассіерер, Л. Колобаєв, Н. Кулагін, О. Лосєв, Ю. Лотман, М. Мамардашвілі, В. Похльобкін, К. Свасьян, Г. Сичов, З. Фройд, К. Юнг та ін.

Вагомий внесок у сферу застосування публічних атрибутів і символів Української держави зробили сучасні науковці В. Дрешпак, Я. Іщенко, Е. Мамонтова, О. Однороженко, О. Сігал, М. Чмир та ін.

Мета статті полягає у висвітленні наукових поглядів щодо тлумачення й застосування термінів «публічний атрибут», «публічний символ».

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи застосування публічних атрибутів і символів Української держави, потрібно проаналізувати лінгво-юридичне тлумачення поняття «застосування». За своїм змістом – це використання, запровадження в ужиток [2, с. 331], діяльність державних органів (посадових осіб) [3, с. 584], результатом якої є встановлення піднормативних, формально обов'язкових індивідуальних правил поведінки персоналізованих суб'єктів [4, с. 528].

Отож, у 30-х роках ХХ ст. в енциклопедичній літературі зазначалося, що «публічний» означає прилюдний, доступний для всіх [5, с. 1172], а в 70–80-х роках у словниковій літературі вже подано ширше визначення цього терміна: «публічний – який відбувається в присутності публіки, людей; прилюдний; призначений для широкого відвідування, користування; громадський» [6, с. 383]. Зараз «публічний» трактують як такий, що відбувається у присутності публіки (публіка – це група людей у ролі відвідувачів, глядачів, слухачів; група або окремі особи, яким властиві спільні ознаки) [7, с. 417].

Наведемо декілька роз'яснень поняття «атрибут». До прикладу, Аристотель відрізняв атрибут від акциденції (тимчасова, мінуща, неістотна властивість речі). Декарт розглядав атрибут як основні властивості субстанції (незмінна першооснова всього сущого, яка зберігається попри будь-які перетворення). Матеріалісти ХVIII ст. атрибутом матерії вважали протяжність і рух, а дехто (Дідро, Робіне) – і мислення [8, с. 14, 34, 417; 9, с. 23; 12, с. 81]. У тлумаченні В. Даля атрибут (латин.) – це відмінна приналежність, присвоєний комусь або чомусь знак, предмет для відмінності; обладунки [10, с. 29]. Автори Великого тлумачного словника сучасної української мови визначають атрибут (від латин. attributus – придане) як невід'ємну істотну властивість об'єкта або явища [11, с. 35].

Щодо атрибутів державної влади, то вони з давніх часів залежать від типу та форми державності. Форму державного устрою зумовлюють національна своєрідність та історичні традиції країни, а тип – соціальний розвиток суспільства. Держави з монархічною формою правління мають такі регалії: велика та мала корони, скіпетр, «державна», трон, церемоніал, зброя тощо. У різних країнах вони мають свою традиційну форму. Так, за часів Козацької держави в Україні існувала традиція застосовувати низку клейнодів (інсигній). Головні з них – корогви (прапор), булава, бунчук, гербова печатка, литаври, тростинові палиці зі срібними кулями, духові труби, гетьманська шабля тощо. Державними атрибутами УНР в екзилі були мандат державного центру УНР в екзилі, державна печатка УНР, державна відзнака президента УНР – клейнод, нашійний обладунок гетьмана І. Мазепи, передані останнім президентом в екзилі М. Плав'юком першому президентові незалежної України Л. Кравчуку. Це свідчить про спадковість атрибутів влади. Нині в Україні

офіційними атрибутами Глави держави є: знак Президента України, гербова печатка Президента України, булава та прапор Президента України [12, с. 795].

О. Сліпушко зазначає, що державні атрибути – це невід’ємні ознаки, без яких неможливе існування держави і які роблять її суб’єктом правових і політичних відносин [13, с. 34].

П. Стецюк до поняття «атрибути держави» зараховує герб, прапор та гімн як державні символи [14, с. 105].

В. Чепак зазначає, що державні нагороди України також є атрибутами незалежної держави, символами її суверенітету [15]. Кожна суверенна держава має власну систему державних нагород. Види нагород, тобто почесні звання, ордени, медалі, державні премії, у наш час більш-менш уніфіковані. Проте статuti та зовнішній вигляд державних нагород завжди мають національний колорит.

Саме в різних атрибутах держави одержує свій зовнішній вияв державний суверенітет. Під атрибутами держави розуміють вагомі й необхідні (часто невіддільні) ознаки держави, виражені в матеріальних (відчутних) формах [14, с. 105].

Л. Маркітан, беручи за основу праці О. Білого, О. Братко (Кутинського), Є. Бистрицького, В. Іллющенко та В. Рум’янцевої, зазначає, що формування атрибутів держави за різних форм устрою відбувається через поєднання і врахування історичного досвіду; на основі наявного типу та форми державного ладу, що зафіксовані Конституцією; міжнародних правових норм [12, с. 795].

Наведені наукові погляди сприяли формуванню висновку про те, що публічні атрибути Української держави – це суспільні, виражені в матеріальних (відчутних) формах невід’ємні ознаки держави, без яких вона не може існувати, які роблять її суб’єктом правових і політичних міждержавних відносин, виявляючи при цьому свій зовнішній державний суверенітет.

Невіддільною частиною ідеологічної доктрини влади є атрибутика, яка виконує функцію носія державницької ідеї [12, с. 795]. Атрибутика (від латин. attribuo – наділяти, давати) – спеціальна історична дисципліна, що вивчає зовнішні ознаки влади (державні символи), які засвідчують її легітимність.

Ми вважаємо, що невід’ємною від атрибутики є символіка.

Під символікою розуміють те, що передається жестами або символами, за допомогою яких відображаються події, явища, поняття, ідеї тощо. Розрізняють символіку національну і державну, яка нерідко слугує основою державних символів [11, с. 1054; 16, с. 10], затверджених конституцією чи спеціальним законом, які відображають державність і статус їх власника в різних формах виявлення [17, с. 11].

Класифікацію символіки пропонує, зокрема, П. Стецюк: за способом вираження символів на речові, образні, графічні, звукові; за можливістю поширення їх дії (охоплення явищ) – на загальні, групові та індивідуальні; за предметом належності (за місцем у соціальній структурі) – державні, національні, релігійні, символи політичних партій, громадських організацій, місцеві (територіальні), виробничі, родові (сімейні) тощо [14, с. 103].

Щодо розтлумачення окремого поняття «символ», то варто звернути увагу на те, що символи досліджували ще давньогрецькі мислителі Платон та Аристотель [18, с. 35]. Однак, як зазначає М. Рубцов, в античній традиції до III ст. не було розвинуто поняття «символ» [19, с. 6].

Подальший розвиток цього поняття пов’язаний із християнським середньовіччям [19, с. 9] та наступними історичними формаціями.

Символічна екзегеза в Україні, як зазначає В. Горський, бере початок у творчості Філона Александрійського, а саме: «Про божественні імена», «Про небесну ієрархію», «Про церковну ієрархію», «Таємниче богослов'я» і десяти листів першого афінського єпископа I ст. н. е. Діонісія Ареопагіта, які пізніше в науці було визнано підробленими [8, с. 28], спадщині Максима Сповідника, Орігена [20, с. 104–105].

Г. Скворода стверджував, що поняття «символ» походить від значення «зберігати, спостерігати, помічати, тобто при відомому зрозуміти невідоме, а з попереднього, наче з високої гори, розуму промінь, як прямолучну стрілу в ціль, метати у віддалену таємничість» [21, с. 196].

О. Потебня зазначав, що потреба відновлювати власне значення слів була однією із причин утворення символів. Схожість основних ознак була і між назвами символу і позначуваного предмета [22с. 5–6].

Автори Великого тлумачного словника сучасної української мови поняття символу висвітлюють з трьох сторін, а саме: символ (від грец. *symbolon* – знак) – це те, що традиційно прийняте умовним знаком, позначенням якого-небудь поняття, явища, ідеї (наприклад, гетьманська булава – символ влади) [11, с. 1053–1054].

В. Бурлачук, визначаючи символ у структурі владних відносин, вважає, що це не лише знак, байдужий до символізуючого його змісту. У ньому розкривається потужна сила, яка вивільняється в періоди гострих соціальних потрясінь [23, с. 111].

В. Паучок, досліджуючи етногенез українського народу і становлення національної символіки, зауважує закономірність: якщо етногенезні символи зберігаються неушкодженими, тоді й етносу не загрожують ніякі деформації чи небезпеки, якщо ж символи повалені й знищені, тоді поневолений етнос зазнає непоправних втрат [24, с. 115].

У монографії В. Похльобкіна «Міжнародна символіка та емблематика» запропоновано поділ символів на дві групи: - прості та епізодичні, до яких належать символи, зображені на значках, а також у творах образотворчого мистецтва; - стабільні, які зустрічаються на печатках, монетах, гербах, орденах [25].

В. Петрушенко тлумачить символ як поєднання раніше розірваних (або відокремлених) частин в одне ціле [9, с. 148].

О. Сліпушко визначила символ як умовне позначення якогось предмета, поняття або явища, як розпізнавальний знак [13, с. 233].

А. Хорошевський, досліджуючи сотню визначних символів України, зазначає, що символ – це дещо (люди, події, явища), без чого неможливо уявити життя народу, його історію [26, с. 4].

І. Белебега у праці «Безсмертна Україна», досліджуючи дохристиянські символи України, зазначає, що їх створення вимагало багато знань і художнього хисту [27, с. 256].

Соціологи, логіки, астрологи, мистецтвознавці тлумачать символ у семіотичному ключі. Йдеться про відношення символу до суб'єкта, спосіб його інтерпретування, зв'язок символу з об'єктом, який він позначає – символізує [16, с. 24].

В. Дрешпак у монографії «Знаки та символи в державному управлінні» проаналізував поняття символу як базового елемента семіотичної підсистеми державного управління, взявши за основу праці науковців Л. Богатої, В. Жайворонка, О. Кармадонова, А. Люсого, Г. Почепцова та інших і запропонував таке формулювання: символ – це полісемантичний і поліфункціональний знак, що є елементом комунікацій

і носієм певної ідеї та, за відповідних соціокультурних умов, може впливати на стан і розвиток процесів, свідомість, поведінку та діяльність особи і громадянина, виступаючи засобом соціального управління [28, с. 90].

П. Стецюк зазначає, що державні символи — це вищі відзнаки держави — закріплені в законодавстві країни офіційні знаки (зображення, предмети) чи звукові вираження, які в короткій формі передають одну або кілька ідей політичного чи історичного характеру та символізують суверенітет держави [4, с. 160].

Категорія «національні символи» досить близька до поняття «державні символи». Так, це — сукупність певних явищ (знаків, предметів, звукових виражень, висловлювань), які в лаконічній формі виражають національну ідею або декілька ідей історико-політичного характеру, тісно пов'язаних передусім з державотворчими традиціями народу [14, с. 105].

Поняття національних символів може мати самостійне значення, пов'язане з розвитком титульної нації, її значенням у становленні держави [29, с. 99].

Сучасні науковці у своїх статтях висвітлюють питання про потребу в покращенні етикету державних символів, зокрема Е. Мамонтова у статті «Етикет державних символів України: структура, принципи, норми» зазначає, що етикет державних символів — це сфера, де протокольний режим повинен витримувати всі стандарти до найдрібніших нюансів, адже будь-яке порушення усталених етикетних норм завжди сприймається як акт протокольної демонстрації. Надання почесей символам держави — це не просто формальна вимога, а, передусім, здійснення одного з основних обов'язків усіх громадян країни, посадових осіб органів державного управління та місцевого самоврядування [30].

Серед функцій державних символів виділяють представницьку, політичну, ідеологічну (зокрема виховну) та соціальну, за допомогою яких розкриваються глибинна сутність і призначення державних символів, а також основні шляхи їх впливу на суспільну та індивідуальну свідомість [4, с. 160].

Ми вважаємо за доцільне зарахувати до публічних атрибутів і символів Української держави, окрім затверджених державних символів України (Державного Прапора України, Державного Герба України і Державного Гімну України), ще й державні нагороди України, адже вони містять елементи державної символіки і є «носіями інформації» про історичне минуле та сьогодення нашої країни.

На наше переконання, публічні символи Української держави — це загальнодоступні полісемантичні і поліфункціональні розпізнавальні знаки чи звукові вираження, закріплені законодавством України, які в короткій формі передають одну або декілька ідей історичного, політичного та національного характеру, символізуючи її суверенітет.

До публічних атрибутів і символів Української держави варто зарахувати, вважаємо, її Державний Герб, Державний Прапор, Державний Гімн та Державні нагороди, які засвідчують Україну та її суверенітет на світовому рівні, розвиток та сучасний стан українського суспільства.

Висновки. На основі вищевикладеного та зважаючи на те, що у довідковій літературі не наведено тлумачення термінів «публічний атрибут» і «публічний символ», вважаємо, що поняття «публічний атрибут» та «публічний символ» не тотожні, хоча в науковій літературі їх уживають як схожі за значенням. На нашу думку, публічний атрибут є поняттям ширшим, ніж публічний символ, тому ми співвідносимо їх як загальне і часткове.

Історія виникнення та застосування публічних атрибутів і символів характеризує Українську державу на сучасному етапі її розвитку як неповторний феномен історії українського народу, в якій одне з цільних місць посідають її публічні символи та атрибути.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відом. Верх. Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К. ; Ірпінь : Перун, 2003. — 1440 с.
3. Большая Советская Энциклопедия : в 30 т. / гл. ред. А. М. Прохоров. — Изд. 3. — М. : Сов. Энцикл., 1975. — Т. 20 : Плата-Проб. — 608 с.
4. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К. : Укр. енцикл., 1999. — Т. 2 : Д—Й. — 744 с.
5. Українська загальна енциклопедія. Книга знання : в 3 т. / за гол. ред. Івана Раковського. — Львів ; Станіславів ; Коломия : Вид. кооперативи «Рідна шк.», 1933. — Т. 2 : З-Р. — 1312 с.
6. Словник української мови. — К. : Наук. думка ; Акад. наук УРСР ордена Трудового Червоного Прапора, Ін-т мовознав., 1977. — Т. 8 : Природа-Ряхтливий. — 928 с.
7. Популярна юридична енциклопедія / кол. авт. : В. К. Гіжевський, В. В. Головаченко та ін., В. С. Ковальський (кер.). — К. : Юрінком Інтер, 2002. — 528 с.
8. Філософський словник / за ред. М. М. Розенталя та П. Ф. Юдіна ; пер. з рос. вид. 1963 р. — К. : В-во політ. л-ри України, 1964. — 498 с.
9. Петрушенко В. Л. Тлумачний словник основних філософських термінів / В. Л. Петрушенко. — Львів : Вид-во НУ «Львів. політехніка», 2009. — 264 с.
10. Даль В. Толковый словарь живого русского языка : в 4 т. / Владимир Даль. — М. : Рус. яз., 1981. — Т. 1 : А-З. — 699 с.
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / кер. вид. проекту П. М. Мовчан, В. В. Німчук, В. Й. Клічак. — К. : Дніпро, 2009. — 1332 с.
12. Енциклопедія сучасної України / кер. наук.-ред. підготовки ЕСУ, кер. координат. бюро Енциклопедії сучасної України НАН України М. Г. Железняк. — К., 2001. — Т. 1 : А. — 823 с.
13. Сліпушко О. М. Політичний і фінансово-економічний словник (понад 3000 термінів, понять, імен) / О. М. Сліпушко. — К. : Криниця, 1999. — 390 с.
14. Стецюк П. Державні символи України: конституційно-правова характеристика / П. Стецюк // Вісн. Конституц. Суду України, 2004. — № 6. — С. 103–115.
15. Чепак В. Сучасні символи і атрибути державності України / В. Чепак // Україна в III тисячолітті. Традиції. Інновації. Інвестиції 2008 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://who-is-who.com.ua/bookmaket/ukrinvest2008/7/6.html>.
16. Федоров В. Символ: образ і знак: Symbolarium / Валерій Федоров. — Тернопіль : Підручники і посібники, 2009. — 256 с.
17. Нужин К. В. Конституционно-правовое регулирование государственной символики в субъектах Российской Федерации : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Константин Викторович Нужин ; Мордов. гос. ун-т им. Н. П. Огарева. — Мытищи, 2009. — 20 с.
18. Аристотель. О душе / предисл. В. К. Серезникова ; пер. и примеч. П. С. Попова. — М. : Соцэкгиз, 1937. — 180 с.
19. Рубцов Н. Н. Символ в искусстве и жизни: философские размышления / Н. Н. Рубцов. — М. : Наука, 1991. — 176 с.
20. Горський В. С. Історія української філософії : навчальний посібник / В. С. Горський. — 4-те вид., доп. — К. : Наук. думка, 2001. — 376 с.
21. Сковорода Г. С. Пізнай в собі людину / Г. С. Сковорода ; пер. М. Кашуба ; пер. поезії В. Войтович. — Львів : Світ, 1995. — 528 с.
22. Потебня А. А. Символ и миф в народной культуре : собрание тр. / А. А. Потебня. — М. : Лабиринт, 2000. — 480 с.
23. Бурлачук В. Ф. Символ и власть: роль символических структур в построении картины социального мира / В. Ф. Бурлачук. — Киев : Ин-т социологии НАН Украины, 2002. — 266 с.

24. Паучок В. К. Етногенез українського народу і становлення національної символіки / В. К. Паучок. — Тернопіль, 1993. — 200 с.
25. Похлебкин В. В. Международная символика и эмблематика / В. В. Похлебкин. — М. : Междунар. отношения, 1989. — 304 с.
26. Хорошевский А. Ю. 100 знаменитых символов Украины / А. Ю. Хорошевский ; худ.-оформл. Л. Д. Киркач-Осипова. — Харьков : Фолио, 2007. — 511 с.
27. Белебега І. О. Безсмертна Україна / І. О. Белебега. — Х. : ДИВ, 2009. — 456 с.
28. Дрешпак В. М. Знаки та символи в державному управлінні : монографія / В. М. Дрешпак. — Д. : ДРІДУ НАДУ, 2010. — 338 с.
29. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн: акад. курс : підручник / В. М. Шаповал. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 480 с.
30. Мамонтова Е. Етикет державних символів України: структура, принципи, норми / Е. Мамонтова. — Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації : укр. наук. журн. — 2011. — Берез. — № 1.

УДК 349.3

Кайтанський О. С., асистент кафедри
трудового права та права соціального
забезпечення НУ «ОЮА»

Матеріальне забезпечення молоді у сфері освіти

Статтю присвячено аналізу проблем правового регулювання матеріального забезпечення молоді України в сфері освіти. В статті досліджено положення законодавства щодо стипендіального забезпечення студентської молоді. Вироблено пропозиції реформування законодавства з метою встановлення достатнього рівня матеріального забезпечення молоді в сфері освіти.

Ключові слова: освіта, молодь, студенти, стипендіальне забезпечення.

Статья посвящена анализу проблем правового регулирования материального обеспечения молодежи Украины в сфере образования. В статье исследованы положения законодательства о стипендиальном обеспечении студенческой молодежи. Разработаны предложения реформирования законодательства с целью установления достаточного уровня материального обеспечения молодежи в сфере образования.

Ключевые слова: образования, молодежь, студенты, стипендиальное обеспечение.

This article analyzes the problems of legal regulation of the financial security of young people of Ukraine in the field of education. In the article was analysis the provisions of the legislation about scholarships to provide students. Developed proposals to change the legislation in order to establish a sufficient level of financial security of youth in the field of education.

Keywords: education, youth, students, scholarships.

Актуальність теми зумовлена тим що, право людини та громадянина на освіту — одне з найважливіших соціально-культурних прав в Україні. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

Право на освіту є комплексом специфічних прав, що включає: право на обов'язкову і безоплатну початкову освіту для всіх; право на відкритість і доступність середньої